

II. BENDROJI MITO EKONOMIJA

Bendroji mito ekonomija atrodo gana paprasta.

1. Herojaus įkūrėjo išvykimas ir ieškojimas

Mitui būdingas herojaus išvykimo ir ieškojimo sudvejinimas.

a) Pirmasis ieškojimas yra dalinė nesėkmė.

Gediminas, didysis Lietuvos kunigaikštis, palieka savo senąją sostinę *Kernavę* ir išvyksta medžioti; jis randa tinkamą vietą (kalvą), pastato ten pilį ir perkelia ten (į *Trakus*) savo sostinę.

b) Antrasis ieškojimas yra sėkmingas.

Gediminas palieka savo sostinę *Trakus*, išvyksta medžioti, randa tinkamą vietą (kalvą), įkuria ten miestą ir perkelia ten (į *Vilnių*) savo sostinę.

2. Įterptinė sekvencija

Toks sudvejinimas padidina antrojo ieškojimo vertę. Tarp tinkamos vietos atradimo ir miesto įkūrimo įsiterpia sekvencija, pagrindžianti šio ieškojimo sėkmę ir kartu parodanti pirmojo žygio nepakankamumą.

Įterptinę sekvenciją galima padalyti į du segmentus:

a) *Laukinio jaučio* (liet. *Tauras*) medžioklė,

b) Gedimino sapnas ir *Geležinio Vilko* regėjimas.

Šie du segmentai bendriausia prasme interpretuoti kaip

a) *Kvalifikacinis išbandymas*

Gediminas nušauna laukinį jautį pasirinktoje vietoje (ant kalvos).

b) *Sutarties sudarymas* (tarp valdovo ir dievų)

Gediminas sapnuodamas gauna dievų žinią – pranešimą, žynys Lizdeika aiškina sapną, kuris pranašauja

a) lemiamąjį išbandymą – miesto įkūrimą,

b) šlovinamąjį išbandymą – būsimąjį miesto šlovę.

Šiuo atžvilgiu *herojaus įkūrėjo ieškojimas pasirodo besantis sutarties su dievais ieškojimas* (po to, kai jis jau pelnė pripažinimą).

Tai leidžia suprasti, kodėl pirmosios sostinės įkūrimas yra nesėkmingas (nebuvo nei pripažinimo, nei sutarties).

3. Miesto įkūrimas = sutarties vykdymas = lemiamasis išbandymas

Baigiamoji sekvencija susideda iš herojaus įkūrėjo, pripažinto ir sudariusio sutartį, veiksmų. Juos sudaro:

a) dviejų pilių – Aukštutinės ir Žemutinės – pastatymas ir abiejų jų pavadinimas *Vilnium*,

b) religinės (Lizdeika, pagonių vyskupas) ir pasaulietinės (Goštautas, piliečių viršininkas ir karo vadas) valdžios įsteigimas,

c) Gedimino valdymo apibūdinimas pagal analogiją su Mitros suverenumu,

d) papildoma Strykowski informacija apie religinių valstybės institucijų įkūrimą (trinariškumas).

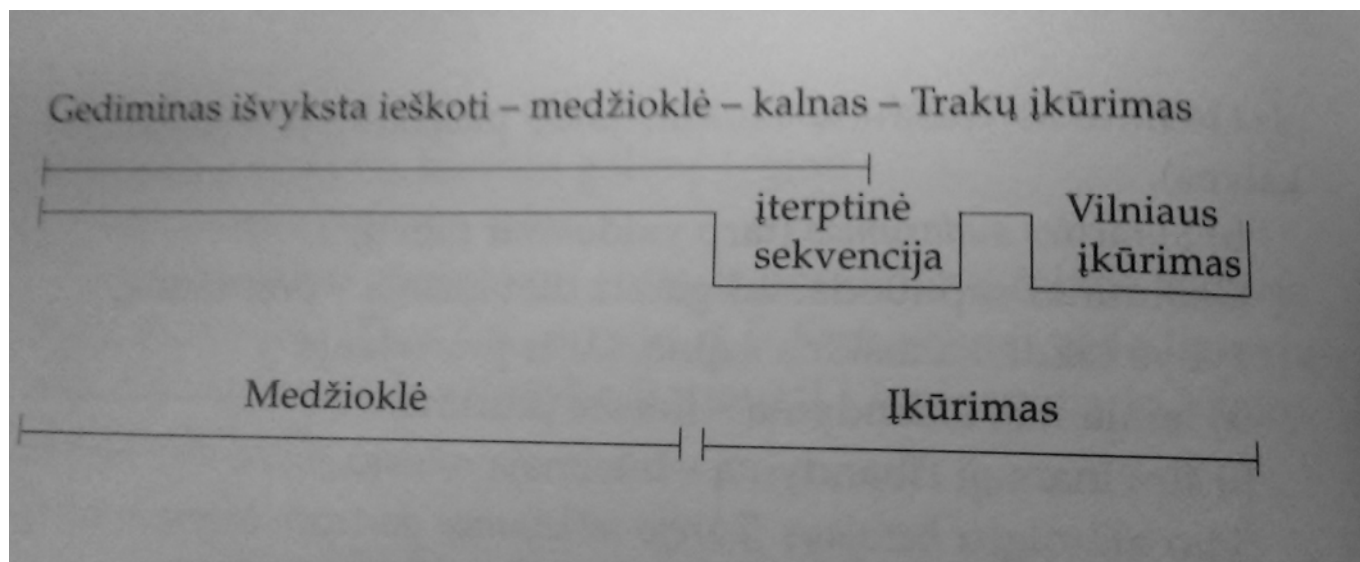
4. Preliminari išvada

Mitas vienu metu atsiskleidžia

- kaip karaliaus įžengimas į sostą, karūnavimas, įšventinimas ir
- kaip miesto-valstybės įkūrimas.

Tolimesnėje analizėje pabandydysime išryškinti šiuos du vienas kitą papildančius aspektus.

Gediminas išvyksta ieškoti – medžioklė – kalnas – Trakų įkūrimas

III. IEŠKOJIMO SUDVEJINIMAS

1) Didysis kunigaikštis Gediminas vykdamas medžioti palieka savo senąją sostinę *Kernavę* (istoriniu požiūriu tai jo pirmtako ir brolio Vytenio, kuris mite pristatomas kaip Gedimino tėvas, sostinė).

Interpretacija. Verta pažymėti, kad Gediminas leisdamasis ieškoti (= išvyksta medžioti) *faktiškai* jau yra suverenas. Naratyvinės sintaksės požiūriu galima pasakyti, kad jis yra *norintis subjektas*.

2) Pasakojimas nemini, kad pirmajame žygyje Gediminas būtų aptikęs ar nušovęs žvėrių: taigi ieškojimas yra nesėkmingas. To *nežinodamas*, jis vis dėlto stengiasi įkurti miestą, tapsiantį jo sostine. Nors jis randa aplinką, labai panašią į tą, kuria baigsis jo antrasis ieškojimas (tinkama vieta: graži kalva, apsupta ąžuolynų ir lygumų) ir kur jis pasistatydina *Trakų* pilį, kad kiek vėliau į ten perkeltų savo sostinę, žygis jo nepatenkina ir jis iš naujo tęsia ieškojimą.

Interpretacija. *Nežinodamas, ką daryti*, Gediminas imasi veiklos ir įsteigia savo sostinę *Trakuose*: taigi jie yra įkurti *galėjimo daryti dėka*, o to nepakanka. Naratyvinės gramatikos požiūriu tarp medžioklės-ieškojimo ir iš karto po to vykdomų miesto įkūrimo veiksmų stinga jungiamosios grandies, kurią stengiamasi užpildyti sudvejinimu, dėl to pirmojo mėginimo stoka tampa dvigubai reikšminga.

IV. KVALIFIKACINIS IŠBANDYMAS

1) Tauro medžioklės epizodas, kurį naratyviniu atžvilgiu apibūdinome kaip kvalifikacinį išbandymą, primena (skiriasi tik giminė) *Karvės* vaidmenį indoeuropietiškuose karaliaus įžengimo į sostą mituose, kuriuos tyrinėjo ir lygino Georges'as Dumézilis (Žoržas Diumezilis). Išties *Imperijos Karvė*, paaukota Dianai, suteikia romėnams galią valdyti kitas tautas, tuo tarpu airių karaliaus Bresio *Medinė Karvė*, kurios netikrą pieną jis turi gerti, diskvalifikuoja jį kaip karalių ir pražudo. Kita vertus, kaip tik medžioklės metu indų karalius Prithus pagauna *Gausybės Karvę*, kuri seniau buvo vadinama Karve

Varadž, tai yra žodžiu, žyminčiu suverenumą. Pagauta medžioklėje ar paaukota Dianai, Karvė, suverenumo simbolis, reiškia karaliaus pripažinimą arba diskvalifikavimą.

2) Lietuvių pasaka, kuri, nepaisant savo „stebuklinio“ pobūdžio, išsaugo kai kuriuose variantuose tam tikrus mitologinius elementus, leidžia atpažinti *Geležinės Karvės* figūrą, taip pat susijusią su pripažinimo arba diskvalifikavimo funkcijomis. Pasakoje veikia karalius, kuris nori vesti *Mėnulio* dukterį, gyvenančią marių dugne, arba kai kuriuose variantuose tiesiog „Jūrių karalaitę“. Herojus, pasiūstas ją atgabenti, po daugelio išbandymų uždavinį įvykdo, bet *Mėnulio* duktė sutinka ištekti tik už to, kuris išsimaudys *Geležinės Karvės* piene (viename iš variantų – tik jos tėvui *Mėnuliui* palaiminus). *Geležinės Karvės* pienas yra verdantis. Herojus, verčiamas pasinerti pirmas, pagalbininko padedamas išbandymą atlaiko ir tampa *sveikas* bei *gražus*. Diskvalifikuotas karalius gauna galą verdančiame piene, tuo būdu perleisdamas karalystę vertesniai.

Taigi ši pasaka-mitas, išreiškianti suverenumo ideologiją, primena airių mitą apie karaliaus nušalinimą. *Geležinė Karvė*, kaip ir *Medinė Karvė*, yra diskvalifikavimo įrankiai. Bet drauge tai yra ir karaliaus įteisinimo mitas: herojaus žygdarbiai suteikia jam teisę būti suverenu. Šiuo atžvilgiu tai panašu į *Gedimino mitą*, kuriame faktiškasis suverenas vėliau tampa dievų pripažintu suverenu.

Kadangi *Karvės-tauro* figūra yra akivaizdžiai susijusi su suverenumo funkcija, kyla klausimas, kuriai dieviškojo suverenumo sričiai ji priklauso. Aiškiai matyti, kad lietuviškoji suverenumo įgijimo versija yra Indijai ir Romai būdingų procedūrų sintagmatinė inversija. Lietuvoje faktiškasis suverenas ieško dieviškojo įteisinimo, tuo tarpu Indijoje ir Romoje iš dangaus siunčiami dieviškieji ženklai iš anksto parodo dievų pasirinkimą.

Čia pateikiami tik apmatai hipotezės, kuriai patvirtinti, be abejo reikėtų nuodugnesnių tyrinėjimų. Ja siekiama apibrėžta lietuvių mitologijoje sutartinio, Mitros tipo suverenumo sritį ir prilyginti pastarąjį (arba bent įtraukti į jo sritį kaip vieną iš būdingųjų jo apraiškų) lunariniam *Mėnuliui* dievui, kuris yra ekvivalentiškas senųjų prūsų *Patrimpui* iš *Grunau* dievų triados (jos patikimumą neseniai iš naujo įvertino Jaanas Puhvelas).

Karaliaus noras (pasakoje apie *Geležinę Karvę*) vesti *Mėnulio* dukterį, tai yra užmegzti jo suverenumą įteisinančius sutartinius santykius, tėra vienas išėjties taškas Mitros = *Mėnulio* = *Patrimpo* sutapatinimui.

a) Iš daugelio faktų, leidžiančių gretinti *Mėnulį* ir *Patrimpą*, nurodysime tik kai kuriuos. Pirmiausia *Mėnulis*, net jei jis apsiereiškia kaip dangaus valdovas, neabejotinai gyvena po vandeniu, jis yra vandens dievas, kaip ir *Patrimpas*. Jis beveik visada turi jauno žmogaus (arba jauno dievo) išvaizdą, visai kaip ir *Patrimpas*, vienintelis jaunas iš trijų pagrindinių *Grunau* dievybių. Negana to, kai kuriose tarmėse *Mėnulis* arba *Mėnuo* yra vadinamas tiesiog *Dievaičiu* (deminutyvinė arba augmentatyvinė žodžio „dievas“ forma); maldose, kuriomis kreipiamasi į *Mėnulį* (jį yra gana daug išlikę), jis visada minimas kaip suverenus dievas. Tose pačiose maldose iš jo prašoma *gyvenimo*, *sveikatos*, *grožio* ir *turtų*: kaip žinoma, panašias funkcijas *Patrimpui* priskiria *Grunau* (*Geležinės Karvės* vykdomos transformacijos eina ta pačia kryptimi).

b) Taip formuluojame problemą ne dėl to, kad iš anksto ketintume baltų dievą *Patrimpą* – *Mėnulį* *Dievaitį* sutapatinti su *Mitra*. Manytume, kad iš pradžių svarbiausia yra suvokti trifunkcinį didžiųjų baltų dievų pasiskirstymą, tikintis vėliau tuo paaiškinti iš pirmo žvilgsnio trikdantį faktą, kad trečiosios funkcijos požymius ir prūsai, ir lietuviai priskiria, pavyzdžiui, *Patrimpo-Mėnulio* sričiai.

Grįžkime prie *Tauro* vaizdo. Papildoma informacija, kurią apie Vilniaus įkūrimo mitą pateikia M. Strykowski *Kronika Polska i Litewska*, sutvirtina *Tauro* figūros sąsajas su suverenumo simbolika. Strykowski pažymi, kad *Gedimino* nušauto *tauro* ragus, apkaustytus auksu, didieji Lietuvos kunigaikščiai laikė savo išde ir naudodavo juos kaip *taures* ypatingomis (iškilmingomis) aplinkybėmis: priimdami

užsienio pasiuntinius; taip tęsėsi iki *Vytauto*, kuris karalių ir kunigaikščių suvažiavime, sušauktame Lucke 1429 metais jo karūnavimo proga, padovanojo vieną iš tų ragų Šventosios Romos imperijos imperatoriui, Vengrijos karaliui Sigismundui. Šio gesto reikšmė yra aiški: prieš tapdamas krikščionių karalium ir laukdamas popiežiaus pasiūstos karūnos, Vytautas norėjo savo suverenumą simboliškai pasidalyti su imperatorium senovišku papročiu, kad po to tai patvirtintų numatytu krikščionišku karūnavimo ritualu. Nesvarbu, ar tai tikra istorija, ar tik mito tąsa: Tauro ragai buvo simbolis to dieviškojo ir sutartinio suverenumo, kuris buvo pripažintas Gediminui, kai šis nušovė laukinį jautį ir jį paaukojo, kaip galima spręsti iš Strykowski, dievams, panašiai kaip Romoje tai padarė Dianos žynys, pritvirtinęs Imperijos Karvės ragus prie įėjimo į Dianos šventovę.

V. ŠVENTARAGIO SLĖNIS

Kadangi buvo per vėlu grįžti į Trakus, jo sostinę, *Gediminas* nusprendžia praleisti naktį netoliese, *Šventaragio* slėnyje. Čia jis ir susapnavo „stebuklingą sapną“, kuriame išvydo Geležinį Vilką.

Šis slėnis pasirodo kaip tikriausia mitinė erdvė, tinkanti bendravimui su dievybėmis dėl įvairių priežasčių.

1) Pirmiausia tai slėnio vardas, paveldėtas iš *Šventaragio*, pirmojo mitinio visos Lietuvos valdovo (didžiojo kunigaikščio). Reikšmingas pats šio valdovo vardas, sudarytas iš dviejų žodžių; *ragas* ir *šventas* (galbūt tai nuoroda į vieną iš *Mėnulio* epifanijų). Pažymėtinas panašumas į indų ir romėnų mitus, kuriuose taip pat primenamas pirmykštis, mitinis karalius.

2) *Šventaragis*, kurio valdymą padavimas nukelia į XI a., bet kuris pirmąsyk paminėtas tik XVI a. Lietuvos metraščiuose, išgarsėjo ne savo karo žygiais, kaip yra įprasta (*Jurginis, Istorija ir poezija*, p. 43), bet vien palaidojimo aplinkybėmis. Būtent jis įvedė naujus laidojimo papročius, paliepdamas savo sūnui *Gerimantui* sudeginti jo kūną ir palaidoti jį toje vietoje, kur yra slėnis, nuo tada vadinamas jo vardu. Įdomu pastebėti, kad mitas bendriausiai bruožais sutampa su naujausiais archeologiniais atradimais ir istoriniais tyrinėjimais: jie rodo, kad Lietuvos teritorijoje lavonų deginimas pakeičia laidojimą tarp V ir X amžiaus ir kad, kita vertus, sprendžiant iš įvairių kultūros duomenų, lietuvių bendruomenė su vieningomis ekonominėmis ir socialinėmis institucijomis galutinai susiformuoja XI amžiuje.

3) Šią laidojimo papročių transformaciją, atitinkančią tikrą religinį perversmą, sunku griežčiau apibrėžti. Tarkime, jei *Patulas*, požeminis Grunau šventovės dievas, kurio atributai yra žmonių, jaučių ir arklių kaukolės, gali būti laikomas „vėlių dievu“, jo atributai tikriausiai turėtų pasikeisti, o gal ir jam pačiam tektų užleisti suverenaus dievo vietą dievybei, susijusiai su ugnies kultu.

Vis dėlto Strykowski, kurio komentarai, papildantys pirmąją mito versiją, retai kada kertasi su šio bendrąja prasme, pateikia svarbios informacijos. *Šventaragis* yra ne tik pirmasis suverenus visos Lietuvos didysis kunigaikštis ir naujų laidojimo papročių pradininkas, jis taip pat yra *amžinosios ugnies* kulto pradininkas, įkūręs ją *netoli* Slėnio („kur dabar yra patrankų liejykla“, – patikslina Strykowski savo meto geografiniais duomenimis); šis kultas gretinamas su Vestos šventovės kultu Romoje.

Mums belieka dar sykį priminti skaitytojui Dumézilį, kuris studijoje *Servius et la Fortune* (p. 219) pabrėžia ypatingą ugnies vaidmenį įžengiant karaliui į sostą: karaliai Servijus ir Prithus vienaip ar kitaip yra atsiradę iš ugnies, o *Nairyosanha*, iranėnų ugninė dvasia, yra „paveldėtoji dvasia, saugoma valdovų rūmuose“ (p. 220). Nesileidžiant kol kas į religinius svarstymus, pakaks pažymėti, kad vietovė, pasirinkta Gedimino „aplankymui sapne“, pasirodo besanti sakralinė erdvė, amžinosios ugnies įkūrimo ir kulto vieta.

VI. ĮGALIOTASIS IR JO PATARĖJAS

Aptarę vietovę, kurioje Gediminas išvydo sapną, ir atidedami sapno turinio analizę vėliasiams laikui, pasidomėkime šio bendravimo aplinkybėmis ir dalyviais.

Gediminas sapnuoja sapną, kurį vadina „stebuklingu“ ir kurio reikšmės nesupranta. Taigi pabudęs jis kreipiasi į *Lizdeiką*, kuris *Metraščiuose* vadinamas „vyriausiuoju kunigaikščio Gedimino žyniu“, o vėliau „pagonių kunigu“. Beje, Janas Długosz (Janas Dlugošas) savo *Historia Poloniae, liber XII*, parašytoje XV a. viduryje, netikėtai pateikia lietuvišką šio žynio (kurį Strykowski, lygindamas su romėnais, vadina ir *auguru*) įvardijimą: tai *sacerdos* „qui eorum lingua zincz appelabatur“. Lietuviškai *žinčius* yra *nomen agentis*, priklausantis žodžio *žinoti* šeimai: taigi žynys pagal savo funkcijas yra laikomas „žinovu“. (Nurodyti kitus Łasickio dievų vardus, turinčius tą pačią priesagą.)

Metraščiai pasitenkina primindami būsimąjo „pagonių kunigo“ vardą ir lyg tarp kitko pasakydami, kad „jis buvo rastas erelio lizde“ (vardas *Lizdeika* yra *nomen agentis*, kilęs iš žodžio *lizdas* šaknies). Strykowski šiuo atveju pateikia dvejopą komentarą. Viena vertus, jis papildo *Metraščius*, patikslindamas, kad jisai buvo rastas „erelio lizde vienoje girioje, prie didžiojo kelio“, bet taip pat, kad pats *Vytenis* jį rado ir išauklėjo *kaip savo sūnų*. Pagal kitą versiją, bandančią „racionaliai“ paaiškinti įvykį, apie kurį sužinota atseit iš nuogirdų, *Lizdeika* buvęs rastas medyje pakabintame švariame lopšyje; augdamas jis stebindavęs savo ypatingais gabumais, leidžiančiais nuspėti, kad jis *kilęs iš didžiūnų ar kunigaikščių*, bet buvęs pamestas pavyduliuojančios pamotės ar patėvio.

Vytenis, žinomas istorijoje kaip *Gedimino* brolis ir pirmtakas, *Metraščiuose* laikomas jo tėvu. Taigi *Gediminas*, *Vytenio* sūnus, ir *Lizdeika*, *Vytenio* rastas ir išauklėtas „kaip tikras sūnus“, pasirodo esą broliai ir atliepia brolius *Vaidevutį* ir *Brutenį*, kurie Grunau *Preussische Chronik* atitinkamai pavaizduoti kaip Prūsų pirmasis karalius ir aukščiausias kunigas, taip pat *Romulą* ir *Remą*.

Tuo tarpu kai Strykowskio versija pristato *Gediminą* ir *Lizdeiką* kaip tariamus brolius, *Miechowitos Chronica Polonorum* (1521, p. 244) priskiria *Gediminui* daug prastesnę kilmę: jis buvęs *Vytenio* arklainas (arba arklidžių prižiūrėtojas) ir iškilęs tik jį nužudydamas. Taigi dvi viena kitai prieštaraujančios versijos – kiekviena savaip – turi atitinkamus romėnų mitologijoje: pirmoji primena dviejų brolių įkurtą miestą*, antroji smurtinį pirmtako, karūnuoto valdovo, nušalinimą. Pažymėtina, kad ir viena, ir kita versija nepaiso „istorinės tiesos“, tvirtinančios, kad *Gediminas* buvo savo brolio *Vytenio* įpėdinis, ir kiekviena savaip pasisavina „mitinės tiesos“ skiautes: būtinybę, kad iš pradžių būtų du broliai ir kad tik vienas iš jų taptų valdovu, taip pat būtinybę, kad pirmapradiškumą žymėtų rastų vaikų ar nežinomos kilmės situacija, pagaliau nužudymo būtinybę, kad valdovas pasirodytų „vienintelis“.

VII. SAPNAS IR JO IŠAIŠKINIMAS

Gediminas sapnuodamas regi ant kalvos, kurią vadindavo Kreivuoju (Krivų) kalnu, o dabar vadina *Plikuoju kalnu*,

a) didžiulį *Geležinį Vilką*,

b) Vilko viduje tarytum staugia šimtas vilkų.

Lizdeikos aiškinimas yra toks:

a) didžiulis *Geležinis Vilkas* reiškia, kad čia stovės sostinė,

b) staugimas (einantis) iš jo vidaus (reiškia): jos garsas sklis po visą pasaulį.

1) Naratyviniu požiūriu sapno epizode atpažįstame visus sutartinės sekvencijos požymius arba, tiksliau sakant, pirmąją sutarties dalį: paskelbiama žinia-pranešimas, kurį tas, kuriam šis skiriamas, turi priimti arba atmesti. Taigi prieš mus dieviškas Adresantas, Adresatas (*Gediminas*) ir tarpininkas

---

* Plg. išlikusį *dvynių* reikšmingumą.

(Lizdeika), iššifruojantis ir aiškinantis pranešimą.

2) Pranešimo objektas arba turinys yra elgimosi programa, kurią Adresatas, priimdamas sutartį įsipareigoja vykdyti, tai yra perkelti iš virtualybės į realybę.

3) Lietuviškajam mito variantui būdinga tai, kad jis grindžiamas dieviškojo ir žmogiškojo suverenumo sutartimi. Tuo tarpu kai Grunau mato reikalą pabrėžti, kad Prūsuoose *Vaidevutį* „paskelbė karaliumi vietiniai gyventojai“ (J. Puhwel, p. 4), kai indų ir romėnų variantuose dievų pritarimas yra implicitinis ir ankstesnis už sutartį tarp karaliaus ir tautos, lietuvių mitas, pristatęs Gediminą

– kaip suvereną pagal *galią* (norą?) (= Trakų įkūrimas),

– kaip suvereną pagal *žinojimą* (galią) (= Tauro medžioklė)¹,

pabrėžia eksplisicinius sutartinius santykius tarp dievų ir žmonių (sutartis dar akivaizdžiau eksplikuoja „degradavusiame“ mite apie *Geležinę Karvę*, kur karalius siekia santuokos su *Mėnuliu* dukterimi).

4) Sapnas susideda iš dviejų pasakymų:

a) pirmajame Geležinis Vilkas tapatinamas su sostine, kurią valdovas yra kviečiamas įkurti. Perėjimas prie šios sutarties dalies realizavimo, miesto įkūrimas, pasakojimo ekonomijoje sudaro herojaus *pagrindinį išbandymą*,

b) antrajame pasakyme šimto vilkų staugimas prilyginamas būsimažai miesto šlovei. Čia turime į ateitį nukeltą *šlovinamąjį išbandymą*, kurį žada Adresantas ir kuris priklausys nuo to, ar bus įvykdyta pirmoji sutarties dalis.

5) *Vilko* personažas yra kelialypis. Nors pagal etiologinę tradiciją vilką sukūrė *Velnius* (Varūna?), pastarasis vis dėlto įkvepia jamgyvybę, tik pasinaudodamas *Dievo* (dabartinio krikščionių Dievo, Mitros?) patarimu ir tapdamas jo priešu (Dievas liepia Vilkui pulti ir praryti Velnią). Kita vertus, XIX a. žodinėje tradicijoje vilkų valdovas yra šventas Jurgis, iš kurio bruožų lengva atpažinti vieną *Perkūno* (= Indros) manifestacijų.

Taigi *Geležinis Vilkas* (ir *Geležinė Karvė*) kai kuriais atžvilgiais primena romėnų Vilkę: jinai maitina ir perduoda savo jėgą būsimesiems miesto įkūrėjams, tuo tarpu *Geležinis Vilkas* simboliškai įkūnija būsimosios sostinės tvirtumą ir jėgą. Bet, kita vertus, kadangi būsimoji miesto tvirtovė bus pastatyta toje vietoje, kur sapne pasirodė vilkas, *Geležinis Vilkas* taip pat gali įkūnyti karinę funkciją ir gali būti gretinamas su *Lupum Martijum*, romėnų pergalės pranašautoju.

Kad ir kaip ten būtų, funkcinis skirtumas tarp *Tauro*, kuris kvalifikuoja valdovą įkūrėją, ir *Geležinio Vilko*, kuris simbolizuoja miesto tvirtumą ir galią, tampa akivaizdus.

VIII. MIESTO ĮKŪRIMAS

1) Pritardamas sapno aiškinimui ir paklusdamas jo priesakui, Gediminas nedelsdamas įkuria sostinę. Įkūrimas turi materialųjį ir institucinį aspektą, ir šiuo atžvilgiu *Metraščiai* ir Strykowski komentarai nevisiškai sutampa.

Pasikliaujant *Metraščiais*, galima išskirti tokius aspektus:

a) Materialusis miesto įkūrimas pasireiškia tuo, kad rytojaus dieną pradedamos statyti dvi pilys: viena, Žemutinė pilis – *Šventaragio slėnyje*, kita Aukštinė – *Kreivajame kalne*, kuris *Metraščių* parašyo laikais buvo vadinamas Plikuoju kalnu ir kur Gediminui pasirodė *Geležinis Vilkas*. Abi pilys vėliau pavadinamos Vilnium, ir ten perkeliama sostinė.

b) Miesto institucijos įsteigiamos paskyrus Gedimino karo vadą (etmoną) *Goštautą* pirmuoju

¹ Rankraštyje antrieji modaliniai terminai (*vouloir* ir *pouvoir*) įrašyti virš pirmųjų (*pouvoir* ir *savoir*). Paraštėje – klaustukas. Plg. II skirsnį *leškojimo sudvejinimas*, kur sostinės perkėlimas į Trakus aiškinamas subjekto *noru* ir *nežinojimu*, taigi nepakankama *galia*. Galėtume sakyti, kad Gediminas įkuria Trakus naudodamasis pragmatine žemiškojo valdovo galia, o tauro medžioklės epizode siekia kognityvinės dieviškojo žinojimo kompetencijos. (*Vertėjo pastaba*).

pasaulietiniu Vilniaus viršininku (vaivada); šis paskyrimas tekste nurodomas eksplicitiškai, iš karto po sostinės perkėlimo, o jį atitinka kita, implicitinė institucija – Lizdeikos, buvusio vyriausiojo žynio, pavertimas „pagonių kunigu“.

Strykowski pasakojimas kai kuriais atžvilgiais nutolsta nuo *Metraščių*:

a) Materialusis miesto įkūrimas prasideda Aukštutinės pilies pastatymu, jį šį sykį išskyla *Taurakalnyje*, kur buvo nušautas tauras ir kur, pasak pasakotojo, pasirodęs Geležinis Vilkas, tuo tarpu Žemutinė pilis buvusi pastatyta vėliau, „išmatavus plotą“ [wymierzył potym plac], *Šventaragio* slėnyje, kuris tada vadintas *Krivių* slėniu.

b) Apie *Goštauto* paskyrimą viršininku nieko nesakoma, bet pabrėžiama, kad Lizdeika buvo paskelbtas „pagonių vyskupu“, negana to, įkūrimo epizode išsamiai kalbama apie tai, kaip įkurtoje sostinėje rūpintasi „savo dievams užtikrinti garbę“, o tiksliau sakant, miesto ribose išskiriamos trys kulto vietos.

2) Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šie neatitikimai, kurių reikšmė labai nevienoda, atsiranda kryžiuojantis binarinėms struktūroms ir mitinį pasakojimą apipavidalinančiam ternariniam skaidymui.

Binarinės struktūros pasireiškia:

a) dviejų pilių – Aukštutinės ir Žemutinės – buvimu; abu metraštininkai turėjo galimybę tuo įsitikinti *de visu*,

b) dviejų įkūrėjų, tariamų brolių, Gedimino ir Lizdeikos buvimu.

Ternarinės struktūros atskleidžia:

a) trijų reikšmingų erdvių – dviejų kalvų ir vieno slėnio buvimu: jos vadinamos trim vardais: *Taurakalnis*, *Kreivasis kalnas* ir *Šventaragio slėnis*,

b) tarp jų paskirstomi *trys* mitiniai įvykiai: tauro medžioklė, Geležinio Vilko pasirodymas ir Gedimino sapnas (bet juos atitinka tik dvi pastatytos pilys),

c) trys kulto vietos (kurias atitinka *du* įkūrėjai).

Istoriniai (akivaizdus dviejų pilių buvimas) ir naratyviniai (galimas dviejų mitinių temų – miesto įkūrimo ir suvereniteto įsteigimo – susikryžiuavimas) apribojimai trikdo pasakojimo nuoseklumą, bet tai neužgožia trinario šventybės pagrindimo, kurio metraštininkai tikriausiai nebesuprato.

3) Prieštaravimui tarp *trijų* mitinių erdvių ir dviejų istorinių pilių išspręsti randamos dvi galimybės. Įkurdindamas Žemutinę pilį *Šventaragio* slėnyje,

a) *Metraštis* mini tik vieną kalvą – *Kreivąjį kalną* (kur pasirodė Geležinis Vilkas), ten lokalizuoja Aukštutinę pilį, nieko nepasakydamas, kas nutiko *Tauro kalne*.

b) Strykowski vieną ir tą pačią kalvą susieja su dviem stebuklinėm apraiškom – Tauro ir Geležinio Vilko, pavadina ją *Taurakalniu* ir lokalizuoja ten aukštutinę pilį. Vis dėlto suvokdamas, kad lieka nepanaudotas dar vienas (kalvos) vardas, jis pateikia *Kreivojo kalno* pavadinimą kaip antrąjį *Šventaragio* slėnio vardą. (Toks vardo perkėlimas tapo įmanomas sutapatinus lietuvišką šaknį *Kreiv-*, virtusią slaviškame *Metraščių* tekste *Kriv-*, su *Krivio* vardu – taip buvo vadinamas senųjų prūsų *pontifex maximus*; tokiu būdu *Šventaragio* slėnis suvokiamas ir kaip (pagonių) kunigų slėnis. *NB*. Tokia etimologija nebūtinai klaidinga.)

4) Šitokią *istorinių* apribojimų sąlygotą redukciją, ternarinės sakralinės erdvės suvedimą į binarinę kompensuoja trinariškumo principas kitame lygyje.

a) *Metraštis* greta *Gedimino* ir *Lizdeikos* įveda trečiąjį personažą – *Goštautą*, karo vadą ir pirmąjį miesto viršininką, ir šitaip apibrėžia trinarį valdžių padalijimą.

b) Strykowski savo ruožtu, paaiškinęs, geriau ar blogiau, materialųjį, pasaulietišką miesto įkūrimą, ima plačiai svarstyti šventybės įsteigimo problemą, itin stengdamasis apibrėžti Vilniuje įsteigtas *tris* kulto vietas.

Tiktai lyginamasis visų šių trinariškumų tyrinėjimas galėtų mums paaiškinti ne tik miesto įkūrimo ir ne tik suvereniteto įsteigimo mitą, bet pamatinę lietuvių religijos sąrangą.

Algirdas Julius Greimas, *Lietuvių mitologijos studijos*, sudarė Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 550–562.